

[1950'lere doğru Türkiye'de kentler -1] Berlin'in düşüşünden beri Türkiye kentlerinde neler oldu?

Kentlerin şimdi içinde bulunduğu 'yeni durum', evrimin kaçınılmaz bir sonucu değil, sadece neo-liberal kapitalist üretim ve pazarlama, dolayısıyla tüketim ve insan ilişkileri düzeneklerinin ve ideolojisinin bir sonucu.

Akın Atauz

13/11/2021

aatauz@yahoo.com

Çok uzun sürmüş bir “yaz tatilinden” sonra, yeniden merhaba.

Bu uzun ara, tatilin çok uzun sürmesinden çok, bu yazıların işlevinden/ yararından duyulan kaygıların çoğalmış olmasıyla ilgiliydi. Yazı yazan herkes sanırım, okunmayı/ okunanların bir anlamı ve yararı olduğunun düşünülmesini, dahası bu anlam üzerine sorular/ eleştiriler, katkılar ve karşı çıkışlar bekler. Bunların yokluğu, çoğu kez, “dipsiz bir kuyuya, ha bire taş atmak ve bir yankı beklentisinin boşa çıkması” sendromu gibi bir şey yaratıyor. (Böyle bir sendrom var mı gerçekten, bunu da bilmiyorum.)

Özetle, yazdığım yazılarla ilgili olarak duyduğum kuşku ve kaygı, beni uzun süre yazmaktan alıkoydu. Ama yine de, yeni bir cesaretle başlıyorum...

*

Türkiye'deki kentlerin son 50 yıl içindeki değişimini genel olarak yorumlamaya çalışmanın aslında iklim değişikliği ve krizi tartışmalarına karşı kentlerin bu soruna nasıl yanıt verebilecekleri arayışının bir parçası olabileceğini düşünülebilir.

İklim krizi çok boyutlu ve çok karmaşık bir düşünme alanı. Krize karşı alınması gerekebilecek önlemlerinin ve gelecek öngörüsü planlarının, gelişmiş ve gelişecek olan teknolojilere göre düşünülmesinin kaçınılmaz bir öncül olacağı söylenebilir. Böyle bir programın özünün (yaklaşımın arkasındaki ekolojik felsefenin), en genel terimle, (toplumsal-ekonomik ve teknolojik özellikleriyle) bir “küçülme” programı olması büyük bir olasılıktır.

Bu küçülmeler en çok tüketimcilik ideolojisinin ve enerji oburu yaşama biçimlerinin, kaynakların gereksiz kullanımının ve israfının, atık üretiminin (yeniden kullanım/ dönüştürerek kullanım düşüncelerinin sağladığı rahatlamayla birlikte “kullan-at” yaklaşımının) önüne geçmelidir. Biraz daha düşük bir konfor düzeyini normalleştirmek, dayanışma ve paylaşma/ takas ekonomilerinin gündelik yaşamada daha çok yer bulması türü beklentilerimiz olabilir. Ayrıca iş bölümünün ayrıntılandırılması yerine, herkesin yapabileceği basit işleri “uzmanına” bırakmaksızın, herkesin kendi yapabilecekleriyle evini-çevresini ve kentini kurmaya katkıda bulunmasının vb. kentin yeni yaşamı çerçevesinde tartışılabilir/tartışılması gereken konular olacağını düşünülebilir.

Kentin sadeleşerek yeniden düzenlenmesi

Kenti/ kentin insanları, kamusal alanları ve gündelik yaşamın küçülerek, basitleşerek/ sadeleşerek yeniden düzenlenmesinin (“gerekli/ zorunlu” olmasından önce) anlamlı olmasının kabul edilmesiyle birlikte, kentsel demokrasinin ve kent yönetimlerinin (kamusal sivil ve resmi yönetim örgütlenmelerinin ve bu alandaki katılımcı dolayımının) de vb. yeniden biçimlenmesi gerekecek. Ama kent toplumları bu tür sorunları ve önerilen çözümleri yeteri kadar irdelemeden, bu yaşam biçimlerini nasıl anlamlı bulacaklar? Kentlilerin özgür iradeleriyle geleceğe hazırlanmaları nasıl olacak? Bu tartışmaları kim açacak ve sürdürecektir?

Bir felaket senaryosu oluşturmada ve kimseyi zorlamada ve korkutmadan, küresel iklim değişikliğine karşı kent halkları (bu artık dünya nüfusunun hem yarıdan fazlasını

hem de daha kirlletici kesimi) kent halkları geleceğini nasıl öngörecek? Bu durumda, oluşturulacak bu yeni kentsel yaşam, kamusal alanın ve kamusal altyapının, bunların üreteceği mekanların/ mekanları yoğunan toplumsal yaşam biçiminin düşünülmesi için, kentlerin tarihine bakmanın neden gerekeceği sorulabilir.

İstatistikte, ortalama belirlemek için başvurulmuş ölçütlerden biri “mod” ya da “ortanca” kavramıdır. İstatistiksel olduğu gibi, “betimsel” olarak da tanımlanabilir. Çok yakın bir geçmişe kadar geçerli olan ama hızla unutulmuş ve yeni kuşaklar için sanki “gerçek ötesi” gibi duran bir kentsel yaşam biçimi (betimsel) modunun, bazı öğeleriyle ve belirli bir evrimsel (teknolojik ve toplumsal) dönüşümle, hala geçerli/ edimsel nitelikleri olabilir. Küçülme düşüncesinin herkes için çok yabancı/ yadırgatıcı, hatta korkutucu olabileceğini kolayca öngörmek pek zor değil. Oysa daha basit ve daha az boyutlu, daha az tüketen ve “müşterekleri” daha çok kullanan, atık üretmeyen (ya da çok az üreten), “gösterişçi tüketimin” çok marjinal kaldığı bir kentsel yaşam, yakın zamana kadar “normal” durumdu. Kentlerde daha az enerji kullanan, yayalığın (ve sonra kamu taşımacılığının) en yaygın ulaşım biçimi olduğu ve daha az konforlu ama daha sade bir kentsel varoluş modu, zaten yakın döneme kadar olağan gündelik uygulamaydı ve belki birçok bakımdan, çok daha elverişli yaşam olanakları sağlıyordu.

‘Okul transfer sektörü’nün mana ve ehemmiyeti

Kentlerin şimdi içinde bulunduğu “yeni durum” ise, evrimin (gelişmenin/ kalkınmanın) kaçınılmaz bir sonucu değil, sadece neo-liberal kapitalist üretim ve pazarlama (dolayısıyla tüketim ve insan ilişkileri) düzeneklerinin/ ideolojisinin bir sonucu. Bir örnek vermek gerekirse, yakın zaman kadar her mahallenin (ve köyün) bir ilkokulu varken ve çocuklar, tehlikesiz bir biçimde yürüyerek okula gidebilirken, neden şimdi çocuklar kendi başlarına ve yürüyerek okula gidemiyor ve “okul transfer sektörü” diye bir düzenleme var? Niye her kentin dışında dev bir “şehir hastanesi” olduğu için, kent içinde dağılmış daha küçük kapasiteli hastaneler yok? Neden “millet bahçesi” denilen ve çevresindeki rantı pompalayan çok büyük park düzenlemeleri var?

Bunlar doğal evrimin sonucu mu? Bunlardan vazgeçmek ve yeniden her mahallede ve köyde taşınmalı eğitim olmaksızın bir ilkokul (ve ilkokul öncesi, belki sonrası) eğitimlerinin sağlanması söz konusu olmasın? Okula başlama çağındaki kuşak, hatta belki anne-babası da “okul servisi”nin doğal bir gereklilik olduğunu düşünüyordur. Ama öyle mi? Bu tür sorunları, kentlerin evrimini tartışmak üzere kurulacak bir coğrafyada tartışmaya çalışmak, acaba ilgi çekici ama aynı zamanda da düşündürücü ve öğretici, geleceği kurmak için yapılacak tartışmalarda yol gösterici olabilir mi?

O zaman kentlerin son (yakın zamanda) nasıl evrildiğine bakmak, bu değişmelerin niteliği üzerinde tartışmak ve değişen durumun ne olduğu, değişim öncesi durumların ne tür nitelikleri ve eksiklikleri/ gelişmeler karşısındaki uyumsuzluklarının neler olduğu vb. gibi konular üzerinde düşünmek, yararlı olmaz mı?

Nasıl bir kentsel gelecek?

Böyle düşünerek, Türkiye’deki kentlerin son 50 yılına bakmak, ilginç olabilir. Ancak gerçekten bir dönüşüm başlangıcı çizgisi belirlemek istiyorsak, “son 50 yıl” gibi anlamsız bir zaman dilimi seçmek yerine, 1950 sonrasında (hatta daha da doğrusu, II. Dünya Savaşı bitiminden) başlayarak, kentlerin geçirmeye başladığı değişimin ve evrimin üzerinde durulabilir.

Türkiye’deki kentlerin “kısa ve bilimsel ama akademik olmayan tarihi” diyebileceğimiz bir yaklaşımda geçirdiği değişimlere/ evrime ve evrim dışı kapitalist ekonominin ve toprak rantının dayattığı zorlamalara göre aldığı/ almakta olduğu yeni durumu anlamak üzere tartışmak yararlı olacaktır. Ancak bu geriye bakış, aslında “nasıl bir kentsel gelecek?” sorusu bakımından, bir zemin oluşturmak üzere düşünülerek tasarlanırsa, bir “geçmiş güzellemesi” olmaktan kurtulabilir.

Böylesi bir çalışmada gerçeği ve değişimin bize gösterdiği hakikati doğru ve bilime aykırı olmaksızın ifade edebilmek/ ana hatlarını belirlemek türü bir çalışma yapılabilir. Bu tür bir çalışmaya, “Türkiye’deki kentlerin geçmiş ve geleceği üzerine denemeler” gibi bir ad verilebilir.

Kentler nasıl oldu da bu kadar kirletic, enerji oburu, tüketici, israfçı, atık üretici ve yabancılaştırıcı-yalnızlaştırıcı, dayanışmasız ve kendi niteliklerine/ emeğine verebileceği değerden bu kadar uzaklaşmış ve robotlaşmış, belleksiz ve bencilleşmiş, riskli ve ayrımcı vb. bir hale geldi? Böyle olmamak da, bir seçenek olabilir miydi, ya da bir seçenek midir?

Tartışmayı sürdüreceğiz.

Akın Atauz